

UDK 811.163.42'282'373.6(497.5-3 Istra)

Rad primljen za tisak 15.10.2002.

Čakavska rič, Split, 2002, br. 1-2

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Vojmir Vinja, Vladimir Skračić

Goran Filipi

Pula

ISTRORUMUNJSKE ETIMOLOGIJE II: ISTRORUMUNJSKE POSUĐENICE U ISTARSKIM ČAKAVSKIM GOVORIMA BRGUDA I ČEPIĆA

0.

U članku se razglaba o 12 posuđenica iz istrorumunjskoga¹ u čakavskim govorima Čepića i Brguda² koje smo uvrstili u IRLA. Ta su dva čakavska mjesta izabrana za Atlas jer se oba nalaze blizu istrorumunjskih naselja (Čepić je u doticaju s južnim govorima a Brgud sa žejanskim), pa se prije početka prikupljanja građe za IRLA očekivalo da će se u njoj zrealiti međusobna čakavsko-istrorumunjska preplitanja, što se pokazalo točnim, naročito u smjeru čak. → ir. Korpus za IRLA sadrži odgovore na oko 2.000 pitanja, pa je broj istrorumunjizama (dopuštamo mogućnost da nam je koji oblik promakao) u ova dva čakavska govora u najneposrednijoj blizini ir. mjesta doista neznan, puno je znatniji dakako obratni utjecaj. Rad je podijeljen na 12 dijelova numeriranih od 1. do 12. od kojih svaki obrađuje po jedan (ili više srodnih) oblika uspoređujući ga i s likovima koje smo pocrpili u literaturi za pojedini idiom. Na kraju svakoga odjeljka daje se etimologijsko rješenje ir. riječi koje su preuzete u čakavske idiome kojima se u radu bavimo. Oblici o kojima raspravljamo ne nalaze se na prvom mjestu u odjeljcima, no otisnuti su debljim slovima i poredani abecednim redom, pa ne bi trebalo biti poteškoća u snalaženju.

¹ Više o ir. v. u uvodnome dijelu IRE I.

² Građu za Čepić prikupio je naš bivši student Fabio Stemberga, a za Brgud, također bivši student Filozofskog fakulteta u Puli Damjan Bistričić. Obojici i ovom zgodom zahvaljujem.

0.1.

Za istrorumunjske oblike koje smo sami zabilježili služimo se grafijom koju smo sastavili za spomenuti IRLA. Riječ je o prilagođenoj hrvatskoj latinici kojoj su dodani grafemi koji izražavaju istrorumunjske posebne glasove:

ă - stražnje muklo *a*

ε - jako otvoreno *e*

ə - poluglas, čuje se između *v* i *r* u hrvatskoj riječi *vrt* - odgovara rumunjskome

ă

č - jako umekšano *č*

ś - umekšano *š*

ž - umekšano *ž*

3 - početni glas u tal. *zelo*

ǰ - glas između hrvatskoga *dž* i *đ*

γ - velarni zvučni frikativ, kao u španjolskom *lago*

Í - hrvatsko *lj*

ń - hrvatsko *nj*

Naglasak u ir. riječima bilježimo podcrtavanjem naglašenoga vokala, osim *á* koje je uvijek naglašeno.

Ir. oblici navode se u jednini bez člana, čemu slijede nastavci za određeni član (-*u* ili -*a*), za množinu (-*ø*, -*e*, -*č*, ...), za množinu s određenim članom (-*i*, -*ele* ili -*ile*) i na kraju odrednica roda (*m.*, *ž.* ili *bg.*).

Čakavske oblike koje smo sami zabilježili pišemo istom grafijom, a naglasak bilježimo kako je to uobičajeno u hrvatskoj dijalektološkoj literaturi, dok oblike iz literature vjerno prenosimo prema izvorniku (osim srpske ćirilice koja se transliterira). U citatima značenja iz raznih rumunjskih rječnika u zagradi se daje najnužniji prijevod radi boljšeg snalaženja čitatelja koji rumunjski ne razumiju. Citati iz ostalih jezika ne prevode se.

1.

U Čepiću za krvavicu rabe riječ *kərnăt*. U ir. smo zabilježili: *kərnăt*, -*u*, -*c* ili -*ø*, -*i m.*; *kərnătε*, -*a*, -*e*, -*ele ž.* (Nova Vas); *kərnăt*, -*u*, -*ø*, -*i* (Jesenovik, Letaj, Trkovci, Zankovci, Miheli, Kostrčan); *kərnăt*, -*u*, -*e*, -*ele bg.* (Brdo, Škabići). U Žejanama nismo zabilježili srodna oblika nego *budjile*, -*a*, -*e*, -*ele ž.* Kovačec pak

za Žejane bilježi *cârnat*, -u m. "krvavica", za Novu Vas isto, ali uz napomenu da je imenica i m. i bg. (IRHR 48), Popovici ima *cârnat* "sîngerece, cartaboş (krvavica)" (JP 98).

Od čakavskih repertoara s kojima se služimo samo Francetić ima odgovarajući lik: *krnâta* "na dimu sušena krvavica (pravi se tako da se debelo crijevo napuni krvlju i drobom te metne, da se malo prokuha i zatim metne sušiti na dimu)" (RBG). Francetić kao etimon daje mlet. *carnata*, što nije točno.

U književnom rumunjskom isti oblik, uz inačicu *cârnaț*, znači "kobasica": *cârnat* "produs alimentar preparat din carne tocată și condimente, introduce în intestine de porc, de oaie, sau într-un înveliș din material sintetic (...) Din lat. **carnacius*." (DEX 156). Isto značenje i etimologiju daje i Cioranescu: *cîrnat* "salchicha, embutido" Uz natuknicu navodi i mr. oblik *cârnat* i književnu inačicu *cârnaț* i naznaku da "del rum. procede sb. (sc. srpski) cr. (sc. hrvatski) *krnata*, *asi* como bg. (sc. bugarski) *kûrnače*." (DER 2034). Etimologijom rum. oblika bavio se i Meyer-Lübke koji rum. *cârnat* "Wurst" ("mit neuem Sing. *cârnat*") izvodi od lat. *carnācius* "aus Fleisch", a navodi i "> serbokr. *karnat*" (REW 1701).

ARJ ima *kîrnata* "nekakva kobasica, po svoj prilici kuljen (vađa da je između r i n ispalo v)" (za Istru) i *kîrnatina* "augm. *krnata* (v.)" (ARJ V/603)³. Etimologijom se oblika koji nas zanima bavio i Skok koji preuzima oba oblika i piše: "Od pridjeva na -atus: **carnata* > *krnâta* f (Istra) 'kobasica, kuljen, botulus'. Augmentativ na -ina *krnâatina* (ibidem.). Relikt je iz predmletačkog istroromanskog, zbog očuvanog t među samoglasnicima. Upor. *Piçan* < *Petena* prema *Pedena*." Odmah nakon svog etimologijskoga prijedloga navodi i Budmanijevo i Štrekeljevo tumačenje istoga oblika. "Držeći se paralele *krnik* < *krvnik* (Boka) Budmani tumači tu riječ pridjevom **krvnata* od *krv*, koji nije nigdje potvrđen. U hrv.-srp. postoji samo *krvavica* (ŽK - sc. žumberački katolici) 'djevenica' u značenju 'krnata'. Štrekelj je tumači iz istarsko-rum. *cîrnaț*, koji također nije potvrđen." Ovo potonje komentira: "Rum. *cîrnaț* < **carnacius* ne objašnjava t." (SKOK II/53, s. v. karne). Prema svemu što smo iznijeli jasno je da oblici tipa *kîrnat*, *kîrnata* u Istri ne potječu od istriotskoga kako je mislio Skok i da je Štrekljevo etimologijsko tumačenje koje Skok navodi u svom članku u potpunosti prihvatljivo. Oblici na -a stvoreni su prema *kobasica*.

³ PCX 10/619 ima *kîrnata* "kobasica" što se navodi prema Nemaniću (dakle za Istru) a isti se navod nalazi i u ARJ.

Pomak značenja “kobasica” → “krvavica” mogao bi se protumačiti naslanjanjem na *krv* u čakavskim govorima (v. gore Budmanijevo tumačenje koje navodi Skok) da bi to značenje prihvatili i Istrorumunji koji su za kobasicu već bili imali čak. oblik: *kobasica*, -a, -e, -ele ž. (Žejane, Jesenovik, Letaj, Brdo, Škabići, Trkovci, Zankovci, Miheli, Kostrčan); *kobasičē*, -a, -e, -ele ž. (Šušnjeвица, Nova Vas) < čak. *kobasica* (npr. Čepić).

2.

Za krpelja (*Ixodes ricinus*) u Čepiću kažu *kərpūčka*, u Brdu *kərpūša*. U ir. idiomima zabilježili smo: *kərpūšē*, -a, -e, -ele ž. (Nova Vas), *kərpūša*, -a, -e, -ele ž. (Jesenovik), *kərpūčka*, -a, -e, -ele ž. (Letaj), *kərpel̩*, -u, -ə, -i m. (Žejane, Nova Vas, Jesenovik, Letaj, Brdo, Trkovci, Zankovci, Miheli, Kostrčan), *kərpel̩*, -u, -ēle, -ele bg. (Škabići). Kovačec za Šušnjevicu donisi *cərpūčke*, *cərpūcca* (IRHR 48), ostali nemaju termin.

U čakavskim repertoarima s kojima raspoložemo nalazimo samo oblike tipa *krpelj*: *k̀rpelj* (RGK 129), *krpej* (RB 41), *krpelj* [*k̀rpel̩*] (RMGM 67), *krpalj* [*krpaλ*] (DCM 77), *krpēl̩* (RGV 99⁴), *krpěj* (RSG 180), a u ILA 920 oba tipa: *k̀rpūša* (Valtura, Čabrunići⁵), *k̀rpēja* (Svetvinčenat, Čabrunići, Ližnjan), *krpēl̩* (Svetvinčenat).

Riječ jest rumunjskog podrijetla: rum. *căpușă* (DEX 151 - ne daje etimologiju), deminutivna izvedenica na -ușă od *cap* “glava” (DEX 133) < *caput*, -ite, REW 1668⁶. Za rum. *cap* Cioranescu pretpostavlja vlat. etimon **capum* pod koji svodi i rum. *căpușe*, mr. i ar. *căpușă* (DER 1396)⁷.

Skok ima *k̀rpūša* (Dubrovnik, Boka, Bakar), navodi i istarski oblik *krpūša* (Vodice). S. v. se bavi i oblicima tipa *krpelj* i za jedne i druge veli da “riječ je pastirski termin, zacijelo leksički relikv iz jezika srednjovjekovnih Vlaha (...) Nalazi se još u arb. (sc. albanskom) *kəpushë* f. Prema tom refleksu hrv.-srp. *r* je nastao iz rumunjskog reduciranog glasa *ă*, koji je zamijenjen u bugarskom s *a*. (SKOK II/

⁴ Uz natuknicu daje istarski entomonim *krpūša*.

⁵ U Čabrunićima u značenju “veći obad” - s tim značenjem i ar. entomonimi navedeni u bilješki 7.

⁶ S. v. navodi i rum. *căpușă*.

⁷ Ako smo dobro shvatili čalnak, čini se da je Cioranescu pobrkao dočetke za pojedine rumunjske dijalekte: *căpușe* “tique, pou des brebis” DDA I/271, *căpuși* “păduche de oaie (uș na ovci)”

211). Na istom mjestu oblike tipa *krepelj* tumači zamjenom dočetka *-uša* > *-elj* prema *smrdelj*.

Ipak, navedeni oblici iz Čepića i Brguda ne mogu se smatrati posuđenicama iz istrorumunjskoga, nego upravo obratno; svi su navedeni istrorumunjski entomonimi zapravo čakavske posuđenice - da nije tako *ir*: bi oblici bili tipa **kəpuša*, a čakavski termini tipa **kapuša*.⁸

V. i IRent.

3.

U Brgudu gnijezdo nazivaju *kōlub* (zabilježili smo i hibridnu sintagmu *dělati kōlub*) < *koľub*, *-u*, *,-e*, *-ele m.* (Žejane). U južnim selima: *kujib*, *-u*, *-e*, *-ele bg.* (Šušnjevića, Brdo, Škabići, Trkoci, Zankovci, Miheli, Kostrčan, Jesenovik, Letaj - u četiri potonja mjesta mn. i *-ø*, *-i*), *kuľib*, *-u*, *-ø*, *-i m.* (Nova Vas). Kovačec donosi *cuĭib*, *-u*, *-e*, *-ele bg.* (Šušnjevića) i *cuľib*, *-u*, *-e*, *-ele bg.* (Nova Vas) (IRHR 57), Popovici "*cuĭib*, *-u*, *pl. -ur*, *-urle ši cuľib*, *cuĭbar*" - daje i mr. oblik *cuľib* i dr. *cuib* (JP 103), Maiorescu *cuib*, mn. *cuiburi* (VIR 119), Cantemir *cul'ib*, *-ure* (TC 163). Za ar. nalazimo *cuibu*, *-uri* (DA 320) i *cũb(u)*, mn. *cũburi* (DDA 321).

A. Cioranescu uz *cuib* (*-buri*) piše: "Origen dudoso. Probabl. del gr. *χλωβός* 'jaula', por medio de una forma lat. **clubium* (...)" (DER 2645). Meyer-Lübke pretpostavlja drugi latinski etimon, **cũbium* "Lager", REW 2355, kao i DEX 246.

U hrvatskim rječnicima ne nalazimo oblika.

4.

U Brgudu riječ *pōd* označuje: "1. sjenik; 2. otvor za sijeno (u sjeniku); 3. spremište ili spremnik za žito". U južnim selima nismo zabilježili srodnih oblika, a u Žejanama smo zapisali *pod*, *-u*, (*doj*) *-ure*, *-urle m.* u prva dva značenja. Trećem brgdskom značenju blisko je značenje koje Popovici daje uz *pod*: "o ladā de stríns fāina la moarā (kutija za brašno u mlinu)" - uz natuknicu daje i mr. i dr. oblike koji su jednaki istrorumunjskome (JP 137).⁹ Prvom je značenju blisko

⁸ Cioranescu (loc. cit.) navodi za srpski *kapuša*, ali mi taj oblik nismo potvrdili ni u ARJ, ni u CP¹, ni u CP², a ni u PCX. Tamo nalazimo samo tip s *-r-*: *k'puša* (ARJ V/630, PCX 10/658, CP² I/433).

⁹ Za taj pojam (spremnik za žito) u Žejanama rabe *škriñe*, *-a*, *-ø* ili *-e*, *-ile* ili *-ele ž.* (< čak. *škriña* < imlet. *scrigno* "cassette", ROS 986 - mlet. *scrigno*, BOE 635 < lat. *scrinium*, REW 7746).

Cantemirovo tumačenje za *pod*: “1. podul casei (tavan); 2. etaj (kat)” (TC 175). Osim “most” i “strop” u književnom rum. imenica *pod* znači i “Spațiul dintre acoperiș și planșeul superior al unei clădiri (tavan)” (DEX 814) što je blisko i značenju “sjenik”. U rumunjskom je jeziku riječ slavenskog podrijetla (DEX, loc. cit., DER 6560). Skok s. v. *pōd* navodi da je žumberački katolici rabe u značenju “strop, tavan” (SKOK II/693), dakle isto kao i Rumunji.

5.

U Brgudu za strnište kukuruza vele *pōp*. Sami ni na jugu ni na sjeveru za ir. nismo zabilježili sličnih srodnih naziva, a ne nalazimo ih ni u repertoarima za rumunjske i hrvatske dijalekte s kojima raspoložemo, no s. v. *pop'* u DEX 824 nalazimo i značenje “grămadă de snopi sau de mănunchi de cănepă ori de alte plante, așezate în picioare ca să se usuce (snopovi konoplje ili drugih biljaka postavljeni uspravno da se osuše)”. Prema DEX riječ potječe od bugarskoga.

6.

U Čepiću se za “korov” kaže *prelōg*. Odgovarjući ir. oblici bili bi: *prolog*, -u, -oze, -ozele bg. (Šušnjeвица), *prolog*, -u, -oze, -ozele bg. (Letaj, Brdo, Škabići, Trkovci, Kostrčan), *prolog*, -u, -ožure, -ožurle bg. (Škabići, Kostrčan), *prolog*, -u, -ož, -oži bg. (Zankovci), *prolog*, -u, -o, -i m. (Nova Vas, Jesenovik, Letaj, Trkovci). U ir. i ar. repertoarima kojima se služimo ne nalazimo oblika, a za čakavski imamo potvrdu samo za Pićanj: *prelōh* “korov” (PI 90).

U Akademijinu rječniku imamo *párlog*¹⁰ “batalen, zapušten vinograd” (ARJ IX/652) i *prijelog*, gdje pod c) čitamo: “kako na neobrađenoj zemli lako može da raste trava, zato *prijelog* može značiti: ledina, rudina, utrina; u rječniku Popovićevu (*prelog*, Wasen). U Vrbniku (na Krku) prelog se govori za svakojaku nepotrebnu travu, travurinu, **korov** (podebljanje naše)” (ARJ XI/931). Skok se većinom od ovih oblika bavio s. v. *lěči*: “*prijelog* = ‘neugarena njiva’ = praslav. *prēlogb*, praslavenski poljoprivredni termin ‘Gereut, ugar’, koji posudiše Rumunji: *pîrlog* i

¹⁰ Oblik se nalazi i u Anićevu rječniku: “*párlog* [mađ.] <nom. mn párlozi> 1. zapušten vinograd 2. zapuštena zemlja s tragovima sasušenog kultiviranog raslinja” (AnRHJ 733) i Silićevu elektroničkom pravopisu bez naglaska. Oblik donosi i Parčić: *parlog* “campo incolto, vigna abbandonata” ParčRHT 627). Ostali hrvatski rječnici i pravopisi koje imamo na raspolaganju nemaju ove riječi.

Mađžari *parlag*, *parrag*, *pallag*. Mađžarski ili rumunjski slavizam ušao je ponovo u hrv.-srp. na istoku: *pârlog* ‘zanemaren vinograd, zemlja’ (...) *Prelog* je i toponim (...).” (SKOK II/281).

Ako je točno, kako kaže Skok, da se mađarski ili rumunjski slavizam vratio u srpski na istoku, nameće se pretpostavka da su balkanski Vlasi (koji su se kasnije oblikovali u Istrorumunje) u svom leksiku u doba doseljenja, najprije na Krk, zatim u Istru, riječ o kojoj raspravljamo već imali u svom leksiku kao preuzeti nepotvrđeni slavizam tipa **pârlog* ili već **prelog* (tj. do metateze *lr - re*, s promjenom *a > e* moglo je doći i prije i poslije doseljenja) pa su je kao takvu (**prelog*) preuzeli Krčani, Pićanci i Čepićani. Nepotvrđena je ir. riječ **prelog* u Istri kasnije, nakon što su je Hrvati već bili posudili, pretrpjela i promjenu *pre- > pro-*, a da se to više nije odrazilo na hrvatske govore. U prilog posuđivanja iz ir. ide i proširenost oblika koji su ograničeni samo na krajeve koji su ili bili ili su još uvijek u tješnjem doticaju s ir. idiomima. Ovakvo je tumačenje istarskih i krčkih oblika ekonomičnije od pretpostavke da je area rasprostranjenosti slavenskih oblika preuzetih iz rumunjskoga tipa *prelog*, *prijelog*, *parlog* bila znatno veća nego što je pretpostavljao Skok.

DAR 262 uz naznaku *reg.* donosi *pârlog* “loc nearat unul sau doi ani, pe care cresc ierburi (ugarnica)”; DULR IV/200 *pîrlog* s čega upućuje na knjiž. oblik *pîrloagă*, gdje nalazimo ista značenja kao i u DEX 770: *pârlog* “teren arabil lăsat nelucrat unul sau mai mulți ani, pentru refacerea fertilității lui (ugar); (colectiv) ierburi crescute pe un teren arabil nelucrat (trave koje rastu na ugarnici, dakle korov)”. Uz natuknicu autori daju i etimologiju: “Din bg. (sc. bugarski) *prelog*, scr (sc. srpskohrvatski) *parlog*”. Cioranescu ima natuknicu *pîrlog* i uz nju navodi i inačicu *pîrloagă*, transilvanski lik *prilog*, oltenski (sc. govor pokrajine Oltenia) *priloagă* i mr. *pârloagă*. U etimologijskom odjeljku članka daje slavenski etimon *prêlogu* i nakon toga “cf. (sc. usporedi) sb. (sc. srpski) *prijelog*, eslov. (sc. slovački) *prélog*, hg. (sc. mađarski) *parlag*.” (DER 6423).

7.

Za “razdjeljak (o kosi)” u Čepiću rabe *putič*, umanjenicu od *put*. Riječ u istom značenju bilježe i priređivači Akademijinoga rječnika: 1. *putić*, gdje osim osnovnoga značenja stoji i “potez (crta), što dijeli kosu na glavi” (u okolini Rijeke) (ARJ XII/796). U Ližnjanu za “razdjeljak” ne koriste umanjenicu nego osnovni oblik, *pût* (ILA 170). U ostalim čakavskim repertoarima kojima se služimo pri pisanju ovoga rada ne nalazimo sličnih oblika u značenju “razdjeljak”.

Sadržaj “razdjeljak” uobličen nekim oblikom za “put” ne nalazimo ni u rječnicima romanskih jezika, osim u rumunjskome, a da je to značenje karakteristično samo za rumunjski izriječkom potvrđuje i Cioranescu tumačeći etimologiju rum. oblika *cărare* “1. Sendero, vereda; 2. partidura, raya en los cabellos, crencha”: “El semantismo acusa un cambio propio del rum., mientras los demás idiomas rom. conservan el sentido primitivo de ‘camino para carros’.” (DER 1459, s. v. *cărare*). Za “cestu, put i sl.” Rumunji rabe dvije manje-više istoznačnice, *cale* (DEX 127) i *cărare* (DEX 151), ali samo potonji lik i u značenju “razdjeljak”. Istrorumunji nemaju drugoga lika, pa oblike tipa *kala* koriste i za “put” i za “razdjeljak”: *kāla*, -a, -e, -ele ž. (Žejane, Jesenovik, Brdo, Trkovci), *kāle*, -a, -e, -ele ž. (Nova Vas), *kāla* pre *kāp* (Škabići), *kālice*, -a, -e, -ele ž. (Šušnjevića), *kālica*, -a, -e, -ele ž. (Kostrčan) - u Zankovcima i Mihelima za “razdjeljak” je u uporabi čakavizam *stīnza*, -a, -e, -ele ž: *stāza* (IRHR 183 - za Žejane), *stānzę* (JP 152) - oba samo u značenju “staza” (neki oblik tipa *staza* u značenju “razdjeljak” mi na terenu u tom značenju za čakavske idiome nismo zabilježili, a niti ga pronašli u rječnicima koje imamamo na raspolaganju, što ne mora značiti da ne postoji). Lako se dakle može zaključiti da su svi gore navedeni hrvatski oblici za “razdjeljak” prevedenice istrorumunjskih oblika tipa *kala*.

8.

U Čepiću prvu rakiju koja poteče iz preše zovu **řām**. Riječ nismo zabilježili ni u jednom ir. selu, nema je ni u ir. rječnicima koje imamo, a u čakavskim repertoarima nalazimo samo *ram* u značenju “bakar” i/ili “posuda, suđe od bakra”, no to je mletacizam (< *rame*, BOE 550 < *aeramen*, REW 242).

Zbog nedostatka paralela teško je bez ostatka zaključiti je li u svezi s nekom izvedenicom od ir. glagola *ramarę* (IRHR 163, SI 322), *ramarę* (JP 143), *ramarę* (TC 178), *ramāre* (TIG 217, DI 265); usp. rum. *rāmāne* i *rāmāneq* (DEX 889 - potonji, zbog mjesta naglasaka, u potpunosti odgovara ir.), svi oblici u značenju “(pre)ostati” (< lat. *rēmanēre*, REW 7194). U tom bi slučaju termin doduše više odgovarao zadnjoj rakiji koja poteče iz kotla, tj. onoj rakiji koja ostane na kraju destilacije, no ovakav pomak značenja nije neuobičajen i ne bi ga bilo teško braniti.

Još bi puno teže, premda ne i nemoguće, bilo čepićki pojam povezati s rum. *arāmiu* “bakren” i *arāmie* “bakreni kotao” iz čega Skok izvodi *arānija* (Bosna, Višegradski Stari Vlah) i *aramija* (Kosmet) “veliki bakarni legan koji često služi i za pranje rublja”, oblike za koje drži da su ih Balkanskim poluotokom proširili srednjovjekovni Vlasi (SKOK III/104, s. v. *rām*²).

Bilo kako bilo, možda bi, dok se u okolnim idiomima ne nađu slični oblici srodnih značenja, etimologiju ovoga usamljenoga čepićkoga termina bilo najbolje ostaviti otvorenom.

9.

U Čepiću za slezenu kažu *splīra*. U Žejanama smo zabilježili *šplīra*, -a, -e, -ele, ž., u Šušnjevi i Novoj Vasi *splīre*, -a, -e, -ele ž., u Jesenoviku *splīra*, -a, -e, -ele ž.¹¹ Od Istrorumunjskih leksičkih repertoara s kojima raspolažemo samo Kovačec i Maiorescu imaju oblik: Kovačec navodi žejanski *spl'ira* "slezena" (IRHR 191), a Maiorescu dva oblika, *splinā* i *splirā* (VIR 149) - prvi Maiorescuov oblik (zbog *n* umjesto *r*) ne može biti ir. Više informacija i potpunija etimologija u IRE I.

10.

U Brgudu za čičak (*Arctium lappa*) kažu *tūrīca*. U Šušnjevi i Novoj Vasi zabilježili smo *turīce*, -a, -e, -ele ž. U Žejanama, Brdu, Škabićima, Trkvcima, Zankvcima, Mihelima i Kostrčanu zapisali smo *turīca*, -a, -e, -ele ž. U ostalim mjestima Istrorumunji rabe čakavizam *čičīk*. Ir. repertoari kojima se služimo nemaju oblik, a u čakavskim nalazimo: *turīca* "list duhana" (ČL 1266); *tūrīca* "1. smotuljak duhana, upletak; 2. nedozreo klip kukuruza" (RSG 380); *tūrīca* "upletak od listova duhana za lulu" (LVJ 547); *tūrīca* "čičak, vrst korova" (RBG); *tūrīca* "složeno i svijeno suho lišće od duhana" (RBG 701); *tūrīce* (pl.) "trava, i plod koji čvrsto prijanja uz odjeću, kad prolaziš kraj nje" (RGV 221); *tūrīca* "smotak lišća (duhana, glavica salate)" (RTCG 279). Riječ koriste i moliški Hrvati: *turīca* [tu'rits^a] "ogni specije di erba con acheni forniti di aculei ad uncino, p. es. lappa • svaka čičkava biljka" (DCM 230). Božo Baričević za Smokvicu na Korčuli navodi *turīca* "(baturica), kuglasti završetak nekog predmeta" (RS 193), no ovo nije u svezi s našim oblikom.

Stulli ima *tūrīca* velja, trava, *bardana*, *erba*, *lappa personata* (STULLI 453, s. v. *tūrīca* meka), što preuzimaju i Broz i Iveković: *turīca velja*, *trava*, *lappa personata*" (BI II/606, s. v. *turīca*)

¹¹ U Brdu, Škabićima Trkvcima, Zankvcima, Mihelima i Kostrčanu u uporabi je hrvatska posuđenica *slezina*, -a, -e, -ele ž, u Letaju umanjena iste riječi *slezenica*, -a, -e, -ele ž. Hrvatska se posuđenica, uz domaći oblik, rabi i u Žejanama: *slezēna*, -a, -e, -ele ž.

Priredivači ARJ pod 1. *turica* daju značenje “ženka tura, divljeg bika”; pod 2. *turica* “isto što klip kukuruza” s naznakom da se tako govori u Boki i na Braču; pod 3. *turica* “vrste ljekovitih biljaka” (pod f. uz naznaku *neodređeno* navodi se Nemanićevo (Istra i Primorje) značenje “herba quaedam”); pod 4. *turica* “duhan u listu zavijen na dvoje, a pri korijenu uvezan” za Brač i Poljica; pod 5. *turica* “talog što ostane kad se vosak cijedi”; pod 6. *turica* “ime licu iz dubrovačkih maskara”; pod 7. *turica* navode se topografska značenja i pod 8. *turica* “tobožnja igra” za Brač. (ARJ XVIII/939). Skok s. v. *tûrin* piše: “Ovamo ide možda *turica* (Perast, Prčanj, Brač) ‘klip’ s našim deminutivnim sufiksom *-ica* mjesto tal. deminutivnog sufiksa *-ino*. Osnova obiju riječi nije jasna.” (SKOK III/526).

Riječ postoji i u rumunjskom književnom jeziku: *turiță* “Plantă erbacee cu tulpină în patru muchii cu flori albe sau verzi și cu fructe acoperite cu peri curbați la vârful, care se agață de hainele oamenilor de lâna oilor etc. (Galium aparine) (čekinjasta broćika)” (DEX 1121). Pod istom natuknicom navodi se i složenica *turiță-mare* “planta erbacee cu frânze pârtoase pe fața inferioară și cu foliole dințate, cu flori galbene-aurii grupate în formă de ciorchine și cu fructe cu ghimpi mici la bază (Agrimonia eupatoria) (obična turica)”. Na kraju članka autori DEX daju etimologijsku naznaku: “Din scr. (sc. srpskohrvatskog) *turica*” - riječ je dakle srpskog (slavenskog) podrijetla. Što se podrijetla tiče i Cioranescu misli da je riječ srpskog podrijetla: “*turiță*. s. f. (aparina, Galium aparine), del sb. *turica*, cf. cr. (sc. hrvatski) eslov. (sc. slovački) rus. (sc. ruski) *torica*.” (DER 8834, s. v. tor).

Pitanje je li oblik za “čičak” u čakavskom govoru u Brgudu ir. podrijetla ili su ir. oblici čakavizmi ili su pak i čakavci i istrorumunjofoni i jedni i drugi riječ imali u svom leksiku i u doba prvih kontakata, morat ćemo ostaviti otvorenim. Zbog velike rasprostranjenosti po hrvatskim prostorima nije naime najekonomičnije pretpostaviti da je riječ u rumunjski preuzeta sjeverno od Dunava iz srpskog da bi je zatim balkanski Vlasi proširili na zapad preko Dalmacije do Istre - no, i tu se pretpostavku može braniti.

11.

Za “otkos (pokošeni red trave koji ostaje iza kosca)” u Čepiću vele *văkuí*, što odgovara ir. *vəkə́l*, *-klú*, *-i*, *-ile m*. (Šušnjeвица, Nova Vas¹², Jesenovik, Letaj,

¹² U Novoj Vasi tako kažu i za hrpicu upravo pokošene trave za što drugi Istrorumunji rabe likove tipa *lomnica* ili *huhəl*.

Brdo, Škabići, Trkovci, Zankovci, Miheli, Kostrčan). Traian Cantemir bilježi *vacăl', -ure* s. n. "brazdă de fin (otkos)" (TC 185), a Josif Popovici *văcăl', -u, -l', -urle* (JP 163).

Za čakavski nalazimo potvrde samo za Boljun, Orbaniće kod Žminja i Labin ("vāhāl̥j, vāhljā, pl. vāhljī, vahāl̥j, m., navijak, plast sijena, dem. vahlj'ic: *Jed̥bn kosāc nakosī čūda vāhāl̥j trāvī.*", RBG; *vāhalj*, JK 580; *vahalj* - GpN 244), pa bi riječ u Istri mogla biti istrorumunjskoga podrijetla. U rumunjskim rječnicima ne nalazimo semantički u potpunosti odgovarajućih likova.

Popovici (loc. cit.) dovodi termin u svezu s hrvatskim, no prije će biti srpskim (u njega croat.) *vika*. Oblik *vika* "žitna mjera od 20 oka" kao hungarizam donosi ARJ (prema Vuku Stefanoviću Karadžiću) (ARJ XX 875, s. v. 3. *vika*), a riječ preuzima i Skok u svoj rječnik s naznakom da se rabi u Srbiji i Bačkoj: *vi̇ka* "20 oka, polovina požunskog vagana, Metzen, žitna mjera"; a uz natuknicu daje i erdeljski rumunjski oblik *vică* "Viertel" za koji veli da je "od madž. *véka*". (SKOK III/592, s. v. *vika*¹) Cioranescu tumači *vică (-ci)* (reg. - Transilvanija) "medida de capacidad para áridos, igual a 20 oca" kao hungarizam od *véka*. (DER 9231).

Skloniji smo naš oblik, ako je izvorno doista rumunjski, dovesti u svezu s rumunjskim regionalizmom *văcălie*, izvedenicom na *-lie* od *veacă* "1. aro, cancho de madera, sorbe todo de la rueda del molino harinero y del cedazo; 2. pretina; 3. **borde, ribete, orilla** (podebljanje naše); 4. molde, encella", prema Cioranescuu rusizmom u rumunjskome (DER 9191). Uz *văcălie* (i inačicu *vășcălie*) Cioranescu daje značenja: "kolut, prsten; **rub, kraj, okrajak** (podebljanje naše); više vrsta gljiva". Autori rumunjskih rječnika s kojima raspolazemo daju samo specijaliziranija značenja: *văcălie* "1. marginea de lemn a sitei, a ciurului; veșcă (drveni obrub sita); 2. cerc de coajă de arbore în jurul pietrelor de moară (obruč od drvene kore oko mlinskoga kamena); 3. burete care dă iasca (vrst gljive); 4. marginea pălăriei (obod šešira)" (DAR 517). Za istu riječ DEX 1148 daje samo značenja pod 1. i 4., kao i DLRM 919, DGLR 1116 i DULR 448, a DEP 750 samo značenje pod 1. Oblik *veacă* ima samo DULR i uza nj daje manje-više ista značenja kao i uz *văcălie*, a na koncu članka navodi etimologijsko rješenje: "Din sl. (sc. slavenski) **věko** pleoapă (očni kapak)" (DULR 456).

12.

U Brgudu se za obrvu kaže *žāna*, a za trpavicu u Čepiću vele *žāma*. U ir. smo zapisali: *žāna*, *-a*, *-e*, *-ele* ž. (Žejane, Jesenovik, Miheli, Kostrčan), *zāne*, *-a*, *-e*,

-ele ž. (Šušnjevića), *žãne*, -a, -e, -ele ž. (Nova Vas) za “obrva” i *žãna*, -a, -e, -ele ž. (Zankovci, Miheli), *žãna vír de oklu* (Jesenovik) za “trepavica”. Prema našim istraživanjima u ostalim mjestima Istorumunjski koriste posuđenice iz čakavskoga tipa *obírva*, odnosno *trepavica*. Kovačec donosi *žãna* (Žejane), *žãne* (Nova Vas) - u Žejanama samo “obrva”, u Novoj Vasi i “trepavica” (IRHR 228); Popovici u značenju “trepavica” ima *jãne*, a uz ar. *d, eanã* i mr. *ženã* daje značenje “obrva”¹³ (JP 117), a Sârbu i Fračilã *jãna* (DI 220, TIG 180) i Cantemir *jãne* (TI 168) samo u značenju “trepavica”.

Istorumunjski oblik odgovara dačkorumunjskom (književnom rumunjskom) za trepavicu *geanã* < lat. **genna* (= *gena* “obraz, pleoapã”) (DEX 416). A. Cioranescu uz *geanã* daje četiri značenja, “očni kapak; trepavica; rub i pozor!, pažnja!”), a kao etimon predlaže “lat. *gẽna*, por medio de una forma **gẽnna*, insuficientemente explicada (...)” U članku navodi i ar. *geanã*, mr. *ženã* i za ir. *jõne* (DER 3639). Meyer-Lübke od lat. *gẽna* “Wange” bez komentara u svezi sa značenjskim pomakom “obraz” → “trepavica” izvodi rum. *geanã* uz koje osim značenja “trepavica” stavlja i “obrva”(REW 3727).

BIBLIOGRAFIJA (s kraticama)

- AnRHJ - Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 1998.
 ARJ - *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-XXIII, JAZU (danas HAZU) Zagreb, 1880-1976.
 BI - F. Iveković & Ivan Broz, *Rječnik hrvatskoga jezika*, I-II, Zagreb, 1901.
 BOE - Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Martello Editore, Milano, 1971. (pretisak mletačkoga izdanja iz 1856.)
 CP¹ - Vuk Stefanović Karadžić, *Srpski rječnik*, Prosveta-Nolit, Beograd, 1987. (pretisak izdanja iz 1818.)
 CP² - Vuk Stefanović Karadžić, *Srpski rječnik*, Prosveta, Beograd, 1964. (prema izdanju iz 1852.)
 ČL - Mate Hraste & Petar Šimunović, *Čakavisch-deutches Lexicon*, knj. I, Böhlau Verlag, Köln-Wien, 1979.

¹³ Tako smo barem mi shvatili članak: “*Jãne*, -a, pl. -*nele*, *geanã*, mr. *d, eanã*, mgl. *ženã*, [Gẽna], g. Augenbrane.”

- DA - Matilda Caragiu Marioțeanu, *Dicționar aromân*, I (A-D), Editura Enciclopedică, Bukureșt, 1997.
- DAR - Gh. Bulgăr & Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Editura Saeculum, Bukureșt, 2000.
- DCM - Walter Breu & Giovanni Piccoli, *Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce*, Campobasso, 2000.
- DDA - Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromîn*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bukureșt, 1963.
- DEP - Elena Comșulea & Valentina Șerban & Sabina Teiuș, *Dicționar al limbii române explicativ - practic*, Editura Vlad & Vlad, Craiova, 1995.
- DEX - *Dicționarul explicativ al limbii române*, Univers Enciclopedic, Bukureșt, 1998.
- DGLR - Vasile Breban, *Dicționar general al limbii române*, Editura științifică și enciclopedică, Bukureșt, 1987.
- DI - Richard Sârbu & Vasile Frațilă, *Dialectul istroromân*, Editura Amarcord, Temišvar, 1998.
- DLRM - *Dicționarul limbii romîne moderne*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bukureșt, 1958.
- DULR - Lazăr Șineanu, *Dicționar universal al limbii române*, I-V, Mydo Center, Iași 1995.-1996.
- FOC - Folia Onomastica Croatica
- GpN - Marijan Milevoj, *Gonan po nase (rječnik labinskog govora)*, samonaklada, Pula, 1992.
- HAZU - Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
- HDZ - Hrvatski dijalektološki zbornik
- ILA - Goran Filipi & Barbara Buršić Giudici, *Istriotski lingvistički atlas*, Znanstvena udruga Mediteran, Pula, 1998.
- IRE I. - Goran Filipi, *Istrorumunjske etimologije I.: "slezena"*, FOC, 11, Zagreb, 2002. (u tisku).
- IRent - Goran Filipi, *Entomonimi nell'istrorumeno moderno*, in *Processi di convergenza e differenziazione nelle lingue dell'Europa medievale e moderna*, Udine, 2000., pp. 207-232.

- IRHR - August Kovačec, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik s gramatikom i tekstovima*, Znanstvena udruga Mediteran, Pula, 1998.
- IRLA - Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas / Atlasul Lingvistic Istroromân / Atlante Linguistico Istrorumenno*, Znanstvena udruga Mediteran, Pula, 2002.
- JAZU - Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti
- JK - Janneke Kalsbeek, *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*, Editions Rodopi B. V., Amsterdam-Atlanta, 1998.
- JP - Josif Popovici- *Dialectele romîne*, IX: Dialectele romîne din Istria, partea a 2^A (texte Ei glosar), Halle A. D. S., Editura autorului, 1909.
- LVI - Andro Roki Fortunato, *Libar viškiga jazika*, samonaklada, Toronto, 1977.
- ParčRHT - Dragutin Parčić, *Rječnik hrvatsko-talijanski*, ArTresor, Zagreb, 1995. (preisak zadarskog izdanja iz 1901.)
- PCX - *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, 1-15 (A-nokavac), Institut za srpskohrvatski jezik (knj. 15 Institut za srpski jezik), Beograd, 1959.-1996.
- PI - Šime Ružić Sudčev, *Pičan i pičònski idiomi*, C. A. S. H., Pula, 1999.
- REW - W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Carl Winter - Universitätsverlag, Heidelberg, 1972.
- RBG - Ivan Francetić, *Rječnik boljunskih govora* (rukopis s konca pedesetih početka šezdesetih godina 20. st., nalazi se na Filozofskom fakultetu u Puli)
- RB - Ante Bačić Fratrić, *Rječnik blatskog govora hrvatskog jezika na književni jezik rastumačen*, samoizdanje, Blato, 1988.
- RGB - Jure Dulčić & Pere Dulčić, *Rječnik bruškoga govora*, HDZ, knj. 7, sv. 2, Zagreb, 1985.
- RGK - Tomislav Maričić Kukljičanin, *Rječnik govora mjesta Kukljice*, Matica hrvatska, Zadar, 2000.
- RGV - Blaž Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, II, JAZU (danas HAZU) Zagreb, 1973.
- RMGM - Agostina Piccoli & Antonio Sammartino, *Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra*, Fondazione "Agostina Piccoli" & Matica hrvatska, Montemitro-Zagreb, 2000.
- ROS - Enrico Rosamani, *Vocabolario giuliano*, LINT, Trst, 1999.

- RS - Božo Baničević, *Rječnik starinskih riječi u Smokvici na Korčuli*, Župni ured Žrnovo, Korčula, 2000.
- RSG - Siniša Vuković, *Ričnik selaškega govora (rječnik dijalekta Selca na otoku Braču)*, Laus, Split, 2001.
- RTCG - Duško Geić & Mirko Slade Šilović, *Rječnik trogirskog čakavskog govora*, Muzej grada Trogira, Trogir, 1994.
- SI - Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, III, Cvltvra Națională, Bukurešt, 1929.
- SKOK - Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, JAZU (danas Hazu) Zagreb, 1971-1974.
- STULLI - Joakim Stulli, *Rjecsoslôžje*, Dubrovnik, 1806.
- TC - Traian Cantemir, *Texte istroromâne*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bukurešt, 1959.
- TIG - Richard Sârbu, *Texte istroromâne și glosar*, Tipografia Universității din Timișoara, Temišvar, 1992.
- VIR - Ioan Maiorescu, *Itinerario in Istria e vocabolario istriano-romeno*, Edizioni Parnaso, Trst, 1996.

KRATICE

- ar. - arumunjski
bg. - srednji rod rumunjskoga tipa
čak. - čakavski
dr. - dačkorumunjski
imlet. - istromletački
ir. - istrorumunjski
krčr. - krčkorumunjski
m. - muški rod
mađž. - mađarski
n. - srednji rod hrvatskoga tipa
mlet. - mletački
mn. - množina

mr. - meglenorumunjski

reg. - regionalno

rum. - rumunjski

usp. - usporedi

v. - vidi

vlat. - vulgarnolatinski

ž. - ženski rod

ABECEDNI POPIS OBRAĐENIH POJMOVA S NAZNAKOM REDNOGA
BROJA POD KOJIM SE NALAZE U IRLA

kærñät - 710.

kærpućka - 920.

kærpuša - 920.

kõlub - 762.

põd - 1076., 1171., 1428.

põp - 1154.

prelög - 1786.

putić - 170.

rãm - 1309.

splîra - 287.

tûrica - 1794.

vãkuí - 1049.

žãma - 186.

žãna - 185.

Etimologie istrorumene II:
prestiti istrorumeni nelle parlate ciacave di Felicia e Bergut

Riassunto

Nel presente saggio vengono discussi 12 prestiti dall'istrorumeno nei dialetti ciacavi raccolti nei paesi Felicia (Čepić) e Bergut (Brgud) per *L'Atlante Linguistico Istrorumeno (ALIR)* (di prossima uscita). I due punti ciacavi fanno parte dell'ALIR perché vicinissimi alle località istrorumene (Felicia si trova tra i dialetti istrorumeni meridionali, Bergut accanto a Seiano). Il numero delle parole istrorumene che si usano nelle due parlate ciacave trattate in questo saggio è veramente minimo (permettendo pure qualche svista) - da notare che il corpus dell'ALIR contiene le risposte a quasi 2.000 domande. L'influsso contrario è molto più sentito. Tutte le forme elaborate (istrorumene e ciacave) vengono paragonate alle simili, trovate nei repertori lessicali dei rispettivi dialetti. Alla fine di ogni sezione si propone l'etimologia della rispettiva forma.

Podaci o autoru:

Goran Filipi, redovni profesor na Odsjeku za talijanski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Puli, I. Mateića Ronjgova 1, tel: 052/377 500. Kućna adresa: Pula, Divkovićeva 4, tel.: 052/501 374.